

INVENTARIZACIJA PROSTORA IN »NAČRTOVANJE NA PODLAGI DEJSTEV«

SPATIAL DATA INVENTORY AND EVIDENCE-BASED PLANNING

Jurij Režek

UDK: 711
IZVLEČEK

Na področju prostorskega načrtovanja je opazen trend naraščanja pomena podatkov, kazalcev za ugotavljanje sedanjih in prihodnjih stanj (state and perspectives). Pomen inventarizacije prostora se ne zmanjšuje, nasprotno, celo pridobiva na pomenu in se pomensko razširja. Na pomenu pridobiva tudi sodelovanje med znanostjo in stroko ter političnimi strukturami in javnostjo. Vzroki so predvsem v vse bolj celovitem, povezanem in zapletenem področju načrtovanja in uresničevanja politik prostorskega razvoja in razvojnih projektov. Očitne so strokovne in formalne opredelitve v smeri načrtovanja na podlagi dejstev (evidence-based planning) v evropskem prostoru in tudi v Sloveniji, na ravni EU pa tudi izvedbene.

KLJUČNE BESEDE

inventarizacija prostora, prostorsko načrtovanje na podlagi dejstev, kazalci, prostorski razvoj

Klasifikacija prispevka po COBISS-u: 1.02
ABSTRACT

The trend of the increasing role of data, indicators for assessment of the states and perspectives of physical planning can be observed. The role of spatial data inventory is not decreasing, on the contrary, its role is increasing and its meaning is expanding. Also the role of cooperation between science, the profession, political structures, and the public is increasing. The reason lies in the raising of comprehensiveness, interconnectivity and complexity of planning and implementation of spatial development policies and developmental projects. Professional and formal determinations towards evidence-based planning both in the European territory and in Slovenia are obvious, and at the EU level also the ones related to implementation.

KEY WORDS

spatial data inventory, evidence-based planning, indicators, spatial development

1 UVOD

Na področju prostorskega načrtovanja smo predvsem v zadnjem desetletju v evropskem prostoru priča ponovnemu oživljanju pomena in vloge podatkov, na njih temelječih analiz in na njihovih podlagi oblikovanja sistema za spremljanje stanj, trendov in oblikovanja scenarijev prostorskega razvoja. Podatki že vsaj stoletje zavzemajo pomembno vlogo pri prostorskem načrtovanju, a prostorsko načrtovanje ali bolje, prostorski razvoj, temelječ na podatkih, analizah, kazalcih, dejstvih, vendarle ni le vnovična oživitve tradicije inventarizacije prostora, torej nekakšnega popisa stanja pred izdelavo prostorskega razvojnega načrta. Daleč od tega; s Patrickom Geddesom in z njegovim »survey before plan«, torej s pridobivanjem različnih podatkov o stanju v prostoru v

prvi polovici prejšnjega stoletja in še v času po tem, je bilo zbiranje podatkov podlaga za nadaljnje procese prostorskega načrtovanja in nazadnje za odločitve o prihodnjem stanju nekega prostora (območja). Na podlagi odločitve o prihodnjem stanju (planu) so se v nadaljevanju oblikovali razvojni programi ter aktivirali viri za njihovo izvedbo. Podobno je seveda tudi danes, vendar pa med sodobnim pojmom in pomenom prostorskega načrtovanja na podlagi dejstev (»evidence-based planning«) in preteklim pojmovanjem inventarizacije prostora obstajajo pomembne razlike. Danes so podatki pomembni ne le kot izhodišče, temveč prežemajo celoten proces prostorskega razvoja, od snovanja, načrtovanja, sprejemanja, utemeljevanja ter izvajanja in opazovanja posledic planskih odločitev.

2 INVENTARIZACIJA PROSTORA IN »USTVARJALNI PRESKOK«

Inventarizacija prostora je zbiranje geografskih, demografskih in drugih podatkov o stanjih na nekem območju (teritoriju). V prvi polovici 20. stoletja je bilo ustreznih (zanesljivih in dostopnih) podatkov bistveno manj, kot je to primer danes. Vrste podatkov in njihova količina o geografskih značilnostih območja, o demografskem stanju in migracijskih tokovih, o gospodarskem stanju (naravnih in ustvarjenih virih in o sektorski strukturi gospodarstva), o zemljiških (parcelnih in lastniških) stanjih in ostalih je bila manjša. V postopku inventarizacije podatkov so bili zbrani podatki državnih (ali regionalnih) institucij, ki so bile zanje pristojne, ter kartografska gradiva. Pri tem so sodelovali prostorski načrtovalci, pretežno s predznanjem arhitekture, skupaj s strokovnjaki drugih ved, z geografii, družboslovci in s strokovnjaki tehniških ved. Zbrani podatki so bili predvsem v tabelarni obliki, v pisni, tudi v računalniški. Demografski podatki so bili predvsem statičnega značaja, redkeje so se proučevali tudi migracijski tokovi, izobrazbena in druga socialna struktura prebivalstva. Gospodarska struktura (panoge) je bila dokaj homogena, povezanost in poslovna soodvisnost med panogami pa dokaj enostavna. Zbrana in proučena so bila gradiva s prikazom geografskih danosti območja, ki je bilo predmet določanja namenske rabe površin, širitve naselja ali izgradnje infrastrukture. Šlo je predvsem za kartografske (topografske in tematske) prikaze območij (držav, regij, naselij). S podatki posameznih institucij, pristojnih za vodenje zemljiških (nepremičninskih) evidenc, razpoložljivih pretežno v pisni obliki, se je nabor vrst podatkov praktično zaokrožil. Ne le vrsta, tudi obseg teh podatkov je bil glede na današnjo razpoložljivost podatkov dokaj majhen. Omejene so bile tudi metode in tehnike za uporabo teh podatkov, saj ni bilo na razpolago danes praktično neskončnih možnosti numerične, računalniške obdelave podatkov, pa tudi podatki sami tem tehnikam niso bili vselej prilagojeni. Obseg, razpoložljivost in način predstavitve podatkov, torej podlag za odločanje, so bili omejeni in obvladljivi s tedanjimi tehnikami obdelave podatkov.

Na podlagi teh podatkov so prostorski načrtovalci vstopili v proces, v katerem so sicer na podlagi zbranih (inventariziranih) podatkov, prek »notranje spoznave in ustvarjalnega prebliska« prostorskega načrtovalca, manj pa prek eksaktnih in znanstvenih metod, katerih temeljna značilnost je empirična dokazljivost in ponovljivost, prišli do »slike prihodnjega stanja« nekega območja. Obstajale so sicer težnje, predvsem s strani strokovnjakov s področja geografskih in družbenih ved, po empiričnem raziskovanju, po oblikovanju teorij in nadaljnji uporabi teh v procesu prostorskega načrtovanja in po njem, vendar se je navzlic temu prostorsko načrtovanje

po izvedeni inventarizaciji prostora usmerilo v smer, ko je bil prostorski načrt predvsem »osebna zadeva in predmet intuicije« (Faloudi, A., Waterhout, B., 2006). Ne da bi prostorski načrtovalci zmanjševali pomen inventarizacije prostora in tudi oblikovanja normativov in standardov, je bil prostorski načrt predvsem »ustvarjalni preskok« in prednostna naloga prostorskih načrtovalcev, predvsem arhitektov, pri razvoju mesta pa urbanističnih oblikovalcev, druge, tehnične ali družboslovne stroke pa temu niso nasprotovale (Faloudi, A., Waterhout, B., 2006). Navzlic težnjam nekaterih drugih strok po večji vlogi podatkov in po eksaktnosti v procesu prostorskega načrtovanja pa je mnogokrat prišlo do položaja, ko podatki niso bili pravočasno – ali pa sploh niso bili – na razpolago. Obenem je njihovo uporabo zavrla tudi računalniška tehnologija, ki bodisi ni bila na razpolago, niso bili vzpostavljeni ustrezni modeli analitičnih obdelav ali pa v proces niso bili vključeni tovrstni strokovnjaki in računalniška znanja. To je zaviralo večanje pomena in uporabe podatkov v procesih prostorskega načrtovanja (in v procesih po izdelavi plana). Vendar položaj niti ni bil zelo problematičen, saj je bilo področje prostorskega načrtovanja manj kompleksno in bolj pregledno, kot to danes zajema pojem prostorskega (teritorialnega razvoja). Obenem je bilo tudi v teritorialnem smislu omejeno na manjša območja in s tem je bila, v primeru napačnih odločitev, povzročena tudi manjša škoda, kot je to lahko primer v današnjih (časovnih in teritorialnih) razsežnostih prostorskega razvoja.

Ta slika prihodnjega stanja, oblikovana v strokovnih krogih, je bila v nadaljevanju privzeta v javni sferi in na politični ravni (prihodnje stanje, kot ga prikazuje prostorski načrt, je na koncu sprejeto kot politična odločitev). Na tej sliki prihodnosti (perspektivi) so bile utemeljene investicije (javne in zasebne) ter aktivirani in izvedeni razvojni in investicijski izvedbeni programi, torej uporaba finančnih in drugih virov. Vmesnih preverjanj upravičenosti in doseganja ciljev je bilo malo, tudi iz razloga relativno skromnega obsega podatkov, ki so vstopali v procese. Taka predstava o prostorskem načrtovanju, temelječa na ustvarjalnem preskoku, je značilna za obdobje prve polovice 20. stoletja, razteza se tudi v drugo polovico preteklega stoletja in marsikdaj smo ji bili priča pri pripravi prostorskih sestavin razvojnih programov tudi v sodobnem času in v našem prostoru.

3 PROSTORSKO NAČRTOVANJE/PROSTORSKI RAZVOJ »NA PODLAGI DEJSTEV«

Razlika med opisano preteklo, tradicionalno uporabo podatkov in sedanjimi težnjami je predvsem v tem, da je imelo v preteklosti večjo vlogo predvsem zbiranje podatkov o stanjih, manjšo vlogo pa so podatki imeli na področju analiz in napovedovanja prihodnosti prostorskega razvoja ter pri spremljanju izvajanja prostorskih politik, programov in ukrepov njihovega uresničevanja. Osnovni razlog za vzpon pomena podatkov in njihove obdelave je predvsem v preobrazbi prostorskega načrtovanja v prostorski razvoj (ali pa v uvajanju novega področja delovanja) ter v vse močnejši povezanosti med prostorskim razvojem, političnimi strukturami na oblasti in javnostjo. Vendarle je potrební pogoj za nove možnosti ravnanja s podatki tudi tehnološki napredek, razvoj računalniške tehnologije. V zadnjih desetletjih so sposobnosti in razširjenost GIS in analitičnih računalniških orodij omogočile uporabo in obdelavo velikih količin podatkov, tako grafičnih kot drugih, statističnih. Obenem smo bili priča tudi vzpostavljanju standardov na področju podatkovnih struktur in vzpostavljanju tehničnih (izmenjalni formati in standardi) in organizacijskih načinov distribucije podatkov (zadnji primer je najnovejša direktiva EU, imenovana

INSPIRE, infrastruktura za prostorske podatke, katere snovanje sega še v prejšnje desetletje). Vendar pa bi vseeno težko trdili, da je naraščanje pomena podatkov in analiz rezultat tehnološkega napredka, vendarle gre za razvoj področja prostorskega načrtovanja proti prostorskemu razvoju.

Glavna vsebinska razlika med prostorskim načrtovanjem in prostorskim razvojem je v tem, da je prostorsko načrtovanje tehnika ali izvedbeni ukrep prostorsko razvojne politike. Prostorsko načrtovanje prvenstveno obravnava metode in načine, ki jih uporablja javni sektor za vplivanje na razporeditev prebivalstva in dejavnosti na različnih teritorialnih ravneh. Dejavnosti prostorskega načrtovanja izvajajo različne ravni javne uprave, pri čemer se izvaja tudi čezmejno, meddržavno sodelovanje (CEMAT, 2006). Metode prostorskega načrtovanja so lastne posamezni državi ter njeni upravni organizaciji in tradiciji. Prostorsko načrtovanje je zato pravzaprav upravna tehnika, ki se izvaja na podlagi politike prostorskega razvoja.

Prostorski razvoj pa je razvoj območij (teritorijev) v vseh njihovih razsežnostih (gospodarski, družbeni, okoljski, fizični). Je proces, prek katerega se spreminja geografija poseljenih območij (teritorijev). Obsega fizične sestavine (infrastrukturo, krajino, mesta ipd.) pa tudi strukturo naselbinskih vzorcev območja, razporeditev človeških dejavnosti na nekem območju, vpliva na okolje, na kulturno in naravno dediščino in na družbeno strukturo. Prostorski razvoj je torej vseobsegajoč in stalen proces, ki vodi iz sedanjega stanja v prihodnje stanje, ki je v končni fazi odločitev politike, političnih struktur na oblasti (CEMAT, 2006). Zaradi vseobsežnosti mora biti nadzorovan in usmerjen proces, privzeta je s strani političnih struktur in je zato v končni fazi tudi politična odgovornost.

V tem pomenu tudi področje oblikovanja in izvajanja prostorsko razvojnih politik predpostavlja in zahteva bistveno drugačno vlogo, pomen in obseg uporabe podatkov, raziskav in utemeljevanja prihodnjega stanja, kot je bilo to potrebno (ali mogoče) v preteklosti. Zato presega pojmovanje prostorskega načrtovanja iz 20. stoletja in postavlja prostorskega načrtovalca v drugačno vlogo. Ali pa vendarle ohranja prostorskega načrtovalca v okviru podane definicije, ob tem pa oblikuje novo, drugačno področje delovanja, ki zaradi svoje izjemne obsežnosti in odgovornosti terja izjemno strokovno širino in je zato v strokovnem smislu bolj timsko in interdisciplinarno delo kot kadar koli prej. Zaradi vseobsežnosti, gospodarskega in družbenega pomena in dolgoročnosti razvojnih programov (učinki na spreminjanje prostora se pokažejo šele čez daljši čas, vsekakor daljši, kot je obdobje posameznih politikov) se pojavlja tudi težnja po večji vlogi dejstev pri oblikovanju in presojanju prostorskih politik in razvojnih programov.

Vse bolj je namreč prisotna ugotovitev (ki je morda tudi vzpodbujena s strani strokovnjakov na področju prostorskega načrtovanja), da skorajda ni razvojne politike (gospodarske, družbene, regionalne, okoljske in tako naprej), ki ne bi imela prostorskega vpliva. Kakšen je ta vpliv, pa je vprašanje, na katerega ni mogoče enostavno odgovoriti. Odgovore je mogoče poiskati le z bolj ali manj zapletenimi postopki obdelav podatkov (kvantitativnih in kvalitativnih), izračunavanja indikatorjev in presoje rezultatov prek različnih (spoznavnih) tehnik. Pri tem gre predvsem za strokovne, znanstvenoraziskovalne dejavnosti.

Drugi, politično pomembnejši razlog za večanje pomena podatkov pa je, da politike in na njih temelječi programi pomenijo dodelitev virov (največkrat finančnih, pa tudi človeških) za izvajanje

politik in programov, ki pa jih je neodgovorno prepustiti izvajanju brez nadzora nad tem, ali se predpostavke teh politik, programov uresničujejo ali se rezultati dosegajo, in to v pričakovani meri (opazovanje ali monitoring). Slednje pomeni vrednotenje, da je (bila) politika, program uspešen. V primeru neuspešnih trendov izvajanja neke politike, programa je namreč potrebno ukrepanje za njeno spremembo ali opustitev, kar je povsem normalen ukrep v razvojnem ciklu.

Navedeno so osnovni razlogi za preobrazbo načina uporabe podatkov iz obdobja inventarizacije prostora v oblikovanje in usmerjanje razvoja na podlagi dejstev, dokazov (»evidence-based«). Da je to potrebno, najbrž v strokovnih krogih ne gre dvomiti (nekaj več o tem v nadaljevanju), če je to zaželeno, pa je predvsem politična in ne strokovna odločitev. Od politike je odvisno, ali in v kolikšni meri je pripravljena in sposobna oblikovati in utemeljiti svoje odločitve na podlagi podatkov, informacij, indikatorjev, dokazov, dejstev in v kolikšni meri želi oblikovati nejasne in meglene zaveze oziroma programe.

Kritiko poudarjanja pomena podatkov pri prostorskem načrtovanju in na njih izvedenih dejstev se lahko oblikuje dokaj enostavno. Zagovornikom pomena podatkov se pripne etiketa pozitivističnega pristopa in poudari konstruktivistični pomen planiranja in pomen vsebinskih ter kakovostnih presoj. Poudari se pomen razlag in teoretiziranja o stanjih in o prihodnosti (perspektivah). Poišče se izhod v tem, da stanje in razvoja ni (vedno) mogoče utemeljevati na »fizikalni«, »Newtonovski ali Einsteinovski« način, torej prek sistema pravil in zakonov, ki vedno in nedvoumno privedejo do istega rezultata, če le imamo na razpolago dovolj podatkov. Res je, da je pozitivističen pristop verjetno preveč tog (saj tudi na področju fizike lahko opazujemo pojave, ki jih s klasično fiziko ni moč pojasniti, posebej ne v področju kvantne mehanike). Vendar tudi pri konstruktivističnem pristopu, ki mu lahko oddaljeno vzporednico poiščemo pri »vizionarskem in ustvarjalnem miselnem procesu«, ki pa bi moral vseeno biti znanstveno utemeljen, brez uporabe podatkov ne gre. Tudi niso vsi podatki številčni, kvantitativni, a konec koncev se tudi kvalitativne podatke lahko kategorizira, razvršča in statistično obdeluje, kar jim daje številčno razsežnost in analitični značaj. Verjetno, kot je to običajno, je treba pravo pot poiskati nekje vmes, torej priznati pomen in vlogo dejstev, temelječih na analizah, podatkih (kvalitativnih in številčnih), oplemenitenih tudi s pristopom pojasnjevanja, razlaganja in teoretičnega utemeljevanja, zakaj se nekatera stanja ali trendi pod določenimi pogoji oblikujejo in uresničijo in zakaj morda ne.

Z opustitvijo razprave o filozofskih ali metodoloških pristopih, ki so lahko podlaga za oblikovanje tehnike oblikovanja in presojanja uspešnosti politik ali programov, ne želimo zanemariti in opustiti nadaljnje razprave o tem vprašanju, pač pa opozoriti, da je taka razprava mogoča. Mogoče in potrebno je tudi razpravljati o tem, v kolikšni meri in na kakšen način je politika pripravljena in sposobna vključevati in upoštevati stroko in znanstvenoraziskovalno sfero ter kako je javnosti in civilni družbi mogoče predstaviti in utemeljevati razvojne politike, programe in ukrepe; s pozitivističnim, konstruktivističnim ali y drugačnim pristopom. Mogoče je razpravljati o tem, kolikšno vlogo ima pri prostorskem načrtovanju dokaz, dejstvo, podatek ali indikator (ki na koncu tudi podpre ali zavrne neko hipotezo ali teorijo) in kolikšna je vloga ustvarjalnosti. Oboje ima svoj pomen in vlogo. Nesporno pa vendarle drži, da je v zadnjih letih pri prostorskem načrtovanju in urejanju prostora vendarle opazen premik k večanju pomena podatkov, indikatorjev, njihovih analiz in naposled oblikovanja dejstev in dokazov.

Za zaključek poglavja pa poskusimo pojasniti že večkrat uporabljeni pojem »evidence«, ki se uporablja v tuji literaturi. Ustreznega enoznačnega prevoda besede v slovenski jezik v strokovni literaturi še nimamo, njegova pojasnjevanja v tuji literaturi pa se razlikujejo. Pojem se (pre)večkrat uporablja kot sopomenka za podatke, vendarle ima drugačen pomen. Že pojem informacija ima drugačen pomen, kot pojem podatke, saj pomeni uporabo ali obdelavo podatkov tako, da se jim da konkreten pomen v konkretnem procesu. Pojem »evidence« pa gre še korak naprej in pomeni obdelavo podatkov in presojanje informacij tako, da te prek te presoje postanejo zanesljive in dovolj verodostojne, da se na njihovi podlagi lahko oblikujejo politike ali presojujejo konkretni rezultati. Slednja razlaga se uporablja predvsem v presojevalskih krogih, pri vrednotenju razvojnih politik in razvojnih družbeno-ekonomskih programov (MEANS, 2001). V okviru tega prispevka pa uporabljamo za pojem »evidence« slovenski izraz dejstvo in za »evidence-based planning« načrtovanje na podlagi dejstev.

4 POMEN PODATKOV IN DEJSTEV V DOKUMENTIH EVROPSKE UNIJE IN SLOVENIJE DO LETA 2004

V večanje pomena podatkov na področju prostorskega razvoja ali prostorskega načrtovanja nas lahko prepričajo različni dokumenti na ravni Evropske unije (EU) in tudi strokovne razprave, ki zadevajo prostorsko načrtovanje. Najnovejši tovrstni politični dokument je »Territorial State and Perspectives of the European Union«, ki posebej omenja področje podatkov, analiz in prikazov teritorialnega razvoja EU. V tem dokumentu, ki naj bi bil na ravni EU formalno sprejet v letu 2008, se poudarja pomen podatkov, kazalcev, dejstev in dokazov o stanju in trendih prostorskega razvoja, na katerih naj bi temeljile ocene dosedanjih razvojnih politik EU, s posebnim poudarkom na področju regionalnega in prostorskega razvoja. Predhodnice tega, bodočega formalnega dokumenta so Evropske prostorske razvojne perspektive iz leta 1999, Študijski program o prostorskem planiranju iz leta 2000, predvsem pa projekt Evropsko omrežje za opazovanje prostorskega razvoja. Na tem mestu ne bomo podrobneje obravnavali navedenih dokumentov, saj so v naši strokovni in politični javnosti poznani. Slovenski strateški in prostorsko razvojni dokumenti iz njih povzemajo usmeritve in načela in jih v naših dokumentih ponekod tudi nadgrajujejo.

V zadnjem desetletju najbolj celovit (politični) dokument evropske ravni na področju prostorskega razvoja je še vedno Evropska prostorska razvojna perspektiva (ESDP - European Spatial Development Perspective). Že v času njenega nastajanja je bilo spoznano, da obstaja praznina med sprejetimi politikami povečevanja konkurenčnosti in kohezije ter med možnostmi spremljanja njihovih učinkov na prostorski razvoj (Strubelt in drugi, 2001). Ta praznina (implementacijski deficit), je ugotovljeno, obstaja tako na področju prostorsko pomembnih podatkov kot tudi strokovnih znanj na področju prostorskega razvoja na evropski ravni.

Z namenom odprave navedenih pomanjkljivosti, ki so podobne tako na skupnem evropskem prostoru kot v Sloveniji, so v okviru evropske prostorsko načrtovalske stroke, ki so jo predstavljale raziskovalne ustanove iz več kot 15 držav, oblikovali najprej pobudo, potem pa leta 2000 tudi obsežen projekt ESPON (European Spatial Observation Network), ki se ukvarja s področjem spremljanja dogajanj na področju prostorskega razvoja (projekt se je zaključil v letu 2006,

nadaljeval pa se bo v obdobju naslednje evropske finančne perspektive).

Njegov namen je bil podpreti politike, ki vplivajo na evropski prostorski razvoj in vzpostaviti mednarodno (evropsko) omrežje strokovnih in znanstvenih inštitucij na področju prostorskega razvoja. ESPON je bil zamišljen kot projekt, ki naj pripravi strokovno-tehnično podlago za spremljanje ESDP, predvsem tako, da se znotraj njega:

- opredeli, zbere in poveže potrebne nacionalne prostorske podatke,
- opredeli prostorsko relevantne tipologije (stanja),
- predlaga prostorsko relevantne kazalce za spremljanje razvojnih politik,
- uporabi in preizkusi ustrezne
 - statistične in GIS-metode ter
 - tehnike prikaza stanj, politik in trendov.

Pomemben del gradiv, ki nastajajo v okviru projekta ESPON, je namenjen razvoju tipologij, kazalcev (indikatorjev) in oceni prostorskih vplivov različnih sektorskih politik in projektov, ki se izvajajo na območju EU. Na tej podlagi so proučevali tudi možno zgradbo in vsebino poročila o stanju v prostoru. Na področju opisa stanj (gospodarskih, družbenih, okoljskih, prostorskih) je bila razvita metodologija za regionalno klasifikacijo evropskega območja. Proučeno je bilo tudi, kateri podatki bi bili še potrebni, da bi bila stanja bolje opisana ter teritorialne ravni (po standardni klasifikaciji teritorialnih enot), na katerih bi bilo te podatke treba zbirati. Na področju kazalcev pa so si v okviru raziskav ESPON prizadevali, da bi oblikovali standardiziran nabor kazalcev, s katerimi bi bilo mogoče v določenih časovnih presekih ugotavljati spremembe v prostorskih strukturah, kot učinke posameznih prostorskih in razvojnih politik. Izdelani so bili tudi metodološki listi teh kazalcev. Na področju prostorskih vplivov različnih sektorskih politik in projektov pa so si v okviru projekta ESPON tudi prizadevali, da bi razvili enotno metodologijo presoj vplivov večjih projektov na prostor.

Namen projekta je bil torej predvsem oblikovanje skupnega nabora podatkov in kazalcev za ves evropski prostor, kamor seveda spada tudi Slovenija, rdeča nit vseh dejavnosti oziroma posameznih projektov znotraj projekta ESPON pa je poudarjanje pomena aplikativnih, praktičnih raziskav ter oblikovanje sistema za spremljanje izvajanja politik, katerih učinki imajo prostorsko komponento, na podlagi ustreznih podatkov in dejstev.

Na podoben način lahko proučimo tudi nekatere slovenske politične ali razvojne dokumente. V Oceni stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije iz leta 2002 je ugotovljeno, da je bila tedaj »največja pomanjkljivost (za vrednotenje pojavov in procesov) odsotnost enotnih meril in prostorskih evidenc, ki bi že v tem trenutku omogočili nastavitev sistema kazalcev za stalno spremljanje in vrednotenje prostorskega razvoja. Enotna metodologija in obvezni enotni kazalci poleg tega niso bili predvideni kot podlaga za izvajanje monitoringa, kar se je izkazalo za eno največjih slabosti, saj je izpadla bistvena komponenta, nadzor nad uresničevanjem in izvajanjem sistema urejanja prostora«.

V slovenskih strateških prostorskih razvojnih dokumentih, kot sta Politika urejanja prostora (2002) in Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004) je bila izražena potreba po spremljanju

stanj na področju urejanja prostora in po spremljanju izvajanja prostorske strategije. V izvedbenih aktih države, v Zakonu o urejanju prostora (2004) in v Uredbi o vsebini izdelave poročila o stanju na področju urejanja prostora ter minimumu enotnih kazalnikov (2004) je bilo skladno s strateškimi dokumenti določeno, da bo vzpostavljen prostorski informacijski sistem, ki bo omogočal stalno spremljanje stanja in teženj v prostoru in da bo oblikovan sistem kazalcev za spremljanje prostorskega razvoja. Opredeljeno je bilo, da je treba spodbujati pridobivanje praktičnih znanj in oblikovanje metodoloških izhodišč za sodobno prostorsko načrtovanje, kamor nedvomno spada tudi spremljanje prostorskega razvoja in izpolnjevanja prostorsko razvojnih politik in strategij. Navaja se zaveza, da se vsaka štiri leta pripravlja poročilo o stanju na področju urejanja prostora, za potrebe katerega se »vzpostavi učinkovito spremljanje stanja na področju urejanja prostora«. Določene so tudi sestavine poročila o stanju na področju prostora, poglobljeni dejavniki prostorskega razvoja in določena tako imenovana metodološka lista kazalnikov. Dejansko stanje danes pa je tako, da se priprava poročil o stanju na področju prostora ne izvaja. Poročilu iz leta 2001 naslednje še ni sledilo, prostorski informacijski sistem pa ne obstaja.

5 ZAKLJUČEK

Če potrdimo uvodno utemeljeno težnjo in smiselnost ter potrebo po merjenju učinkov in uspešnosti prostorske politike in njenih ukrepov na prostor in spremljanju prostorskega razvoja kot takega, se pojavlja vprašanje, ali gremo v Sloveniji na ustrezen način v korak z opisanimi težnjami, torej ali ustrezno razvijamo in vzpostavljamo strokovno in izvedbeno podlago za nadgradnjo inventarizacije prostora k »načrtovanju na podlagi dejstev«. Pri tem so pomembne strokovne dejavnosti v okviru projekta ESPON, v okviru katerih se za evropski prostor razvijajo tipologije, sistemi kazalcev, poročanje o stanju v prostoru in analize učinkov izvedbenih projektov. Pomembna je tudi obveza po izpolnjevanju smernice EU INSPIRE iz leta 2007, saj nas njena določila vodijo k vzpostavljanju tvornega sodelovanja med različnimi resorji, državno statistiko in, nenazadnje, med pričakovanimi regijskimi upravnimi in razvojnimi subjekti. Predvsem pa je pomembno, da se oblikuje ustrezno sodelovanje med različnimi strokami, znanostjo, državnimi subjekti in subjekti lokalne samouprave ter med stroko in politiko. Pomembno je, da stroka poišče »jezik« politike ter da politika prisluhne strokovnim razlogom in razlagam. Odgovornost za sodelovanje je odvisna od zrelosti stroke, za prostorsko razvojne odločitve pa je tako ali tako jasna. Jje na politični strani.

Literatura in viri:

Faloudi, A., Waterhout, B. (2006). Introducing Evidence-Based Planning. DISP 165, 2/2006.

CEMAT, (2006). Glossary of the key expressions used in spatial development policies in Europe. Lisboa, oktober 2006.

MEANS Collection – Evaluation of socio-economic programmes (2003). European Commission; Regional Policy, Tavistock Institute.

Strubelt, W, Gatzweiler, H-P, Kaltenbrunner, R. (2001). Study programme on European Spatial Planning, Final Report. Bonn: Federal Office for Building and Planning.

European Territorial Research in Progress (2005). Conference proceedings of the 1st ESPON Scientific Conference, oktober 2005.

Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004). Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.

Politika urejanja prostora (2002). Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.

Ocena stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije (2002). Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.

<http://www.espon.eu>

Prispelo v objavo: 7. maj 2007

Sprejeto: 8. maj 2007

Jurij Režek, univ. dipl. inž. geod.

Geodetska uprava Republike Slovenije, Zemljemerska ulica 12, Ljubljana

E-pošta: jurij.rezek@gov.si